

De slooping van het kasteel van Tervuren in 1782

Maurits Wynants

Wanneer de afbraak van het kasteel van Tervuren ter sprake komt, wordt bijna automatisch aan de figuur van Jozef II gedacht. Hij wordt verantwoordelijk gesteld voor het feit dat er zoveel waardevolle architectonische monumenten verdwenen. Deze verdwijningen zijn natuurlijk een feit. Maar de redenen die daartoe worden aangehaald, verdienen op zijn minst een nadere beschouwing. Hij zou namelijk elke herinnering aan zijn oom hebben willen wegwissen. Dat tenminste werd ons steeds voorgehouden, zowel op school als in de literatuur. Daardoor is hij in een erg ongunstig daglicht komen te staan. Pirenne bijv. heeft maar weinig goede woorden over voor de 'keizer-filosoof' en zijn verlichte denkbeelden en de meesten zijn hem hierin gevolgd. De laatste tijd echter komt er een lichte kentering in de geringschatting voor de opvolger van Maria-Theresia. Er wordt ondertussen met andere factoren rekening gehouden voor de eindbeoordeling van deze despoot. Alles is relatief, ook de geschiedschrijving. Wat de enen een misdaad of een fout noemen, wordt voor de anderen een weldaad of zelfs een heldendaad. Jozef II was inderdaad stuurs en dus niet geliefd, vertoonde zich niet tussen het volk en hanteerde boog en pijl hoegenaamd niet, hij was een man van de rede, die plannen en hervormingen bedacht en die rekende, opdat er geen geld zou verloren gegooid worden. Langs zijn absolutistische ideeën om wou hij het heil van de bevolking, maar deze volgde hem niet, tenminste niet bij ons (in Hongarije bijv. zou op het platteland zijn beeltenis nog op de schouw pronken!).

Fig. 1
Keizer Jozef II van Oostenrijk (Wikimedia.org)

Dit beeld is vanzelfsprekend helemaal tegengesteld aan dat van Karel van Lorreinen, die een man was van de gulle lach en de gulle hand. Het baart dan ook geen verwondering dat zij het met elkaar niet konden vinden. Het zal dus wel waar zijn wat Pirenne schrijft: "Hij (d.i. Jozef II) koesterde een onoverwinnelijke afkeer tegenover die populaire man die zich niet om principes bekommerde en de volkeren gelukkig maakte zonder behulp van de rede. Hij schepte er behagen in, hem zijn minachting te betuigen, hem 'allerlei belemmeringen en stoornissen' te verwijten. Hij was razend om het vertrouwen dat zijn moeder in die onbekwame stelde, en waarschijnlijk benijdde hij hem heimelijk de gunst die hij te Brussel genoot." Karel was populair, daaraan hoeft niemand te twijfelen. Een eigentijdse, onverdachte bron als deze van Leuvenaar Jan Baptist Hous spreekt boekdelen: "den 4^e juli 1780 is gestorven prins Carel op syn kasteel te Tervuren, bemint van syn volk"(1). Jozef II daarentegen heeft zich van meet af aan onpopulair aangesteld. Daarbij mag natuurlijk niet worden vergeten dat Jozef II als keizer te Wenen resideerde en dat Karel van Lorreinen als landvoogd, net zoals zijn opvolgster Maria Christina en haar echtgenoot Albert, meestal te Brussel of omgeving verbleef, dus veel nauwer contact kon houden met het volk. De onpopulariteit van het Oostenrijkse gezag na 1780 lag niet bij de landvoogden, maar was te wijten aan de drastische veranderingen die uitgingen van de verlichte keizer, denken we alleen maar aan het ombuigen of ongedaan maken van bepaalde kerkelijke gewoonten.

Gegeven de afkeer tussen beide personen, is het toch zeer de vraag of elke maatregel die (in onze ogen) ten nadele van de Oostenrijkse Nederlanden getroffen werd, uitsluitend aan Jozef II moet toegeschreven worden, en indien dat toch het geval zou zijn, of die maatregel niet ergens weloverwogen was. Men kan zich moeilijk indenken dat iemand van het gehalte van Jozef II zomaar de pen der willekeur hanteerde. Tot die slotsom zou men nochtans moeten komen als men er bepaalde auteurs op naleest, ook in het geval van het Tervuurse kasteel. Mevrouw Schouteden-Wery bijv. schrijft aan het eind van haar artikel over het Hoefijzer en de fabriek van Karel: "Het bevel tot onmiddellijke en algehele afbraak van het kasteel, gegeven op 15 november 1781 door Jozef II, met als voorgewende redenen 'ruïne slechts goed om volledig neer te halen', schijnt dus wel ongerechtvaardigd en kan niet anders worden verklaard dan door de antipathie die de nieuwe keizer openlijk beleed voor al wat hem aan zijn oom herinnerde. Hij die hier bij ons niets anders dan afkeer en onbegrip ontmoette, zou, zo schijnt het, zelfs de herinnering aan deze goede prins Karel, die zich gedurende 40 jaar zo geliefd wist te maken bij onze bevolking, hebben willen wegwissen."

Fig. 2
Karel van Lorreinen (collectie KHK)

Om de onrechtvaardigheid, waarover in het citaat sprake, te staven, verwijst de schrijfster naar het feit dat het kasteel Karels geliefd verblijf was, waaraan twee beroemde architecten, J.A. Anneessens tot 1753, en Jean Faulte tot 1765, hun beste krachten wijdde, zodat een tijdgenoot kon schrijven dat deze vernieuwde burcht was "le plus brillant séjour qui soit aux environs de Bruxelles"(2) en voldoende bekend door de twee gravures van Heylbrouck naar tekeningen van architect Faulte zelf. "Les gravures (...) donnent une heureuse idée de cette splendeur, renouvelée et accrue, du vieux domaine ducal et royal."(3) Het bovenstaande is spijtig genoeg niet helemaal vrij te spreken van een dosis sentiment. De veelzijdige en erudiete mevrouw Wery, echtgenote van de vroegere directeur van het Congomuseum, de heer Schouteden, koesterde een grote bewondering voor Karel van Lorreinen. Zij schreef trouwens een erg lijvige en zeer leeswaardige monografie over haar 'idool'(4). Ook Tervuren zelf lag haar nauw aan het hart. Te oordelen naar de titel van haar werk over Tervuren had zij het prestigieuze plan opgevat de hele geschiedenis van deze residentie in een aantal boekdelen te beschrijven. Het enige gepubliceerde deel gaat echter slechts tot aan de achtste eeuw (Sint-Hubertus). Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat ze

met enige nostalgie teruggedacht aan de glorie van de achttiende-eeuwse warande en het kasteel. Toch is het onze overtuiging dat we elk greintje sentiment moeten bannen bij de historiografie, zelfs bij de lokale.

Fig. 3
Resten (foto A. Vandendael)

1. DE KEMPENEER, J., 'Leuvense kroniek (1780-1829) van J. B. Hous', (1964), Abdij van park, Heverlee.
2. MANSAERT, C.P., 'Le peintre amateur et curieux', (1763), Brussel.
3. SCHOUTEDEN-WERY, J., 'A propos d'un portrait de Charles de Lorraine', (1940), Brussel
4. SCHOUTEDEN-WERY, J., 'Charles de Lorraine et son temps', (1943), Brussel.

Uit De Horen jaargang 9 (1982), nummer 3

Onderstaande tekst maakt deel uit van een reeks in vier delen, verschenen in 1982-1983. Hij is licht aangepast aan de huidige spelling.